

KRYSTYNA MARZEC-HOLKA
Bydgoszcz

PODRĘCZNIK NA MIARĘ CZASÓW

Pedagogika społeczna w Polsce odradza się obecnie. W środowisku pedagogów prowadzi się wiele prac badawczych, wkłada się wiele wysiłku w opracowywanie raportów, ekspertyz, prób sformułowania teorii adekwatnych do realiów współczesności doby transformacji, dąży się do nawiązania współpracy z licznymi ośrodkami akademickimi poza granicami kraju. Do najważniejszych wydarzeń należy zaliczyć pojawienie się na naszym rynku wydawniczym dwóch podręczników, które zapoczątkują nową erę w nauczaniu pedagogiki społecznej w naszym kraju. Są to niewątpliwie: opracowania autorstwa Andrzeja Radziejwicz-Winnickiego i Ewy Marynowicz-Hetki¹. Oba przełamują tradycyjny monopol znanych podręczników Aleksandra Kamińskiego oraz Ryszarda Wroczyń-

Adres do korespondencji: Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

¹ Andrzej Radziejwicz-Winnicki, *Pedagogika społeczna*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, stron 644; E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006 i 2007, 2 t.

skiego, prac wysokonakładowych, wielokrotnie wznawianych, które stały się podstawą kształcenia pedagogów społecznych kilku generacji.

Zasoby — jak stwierdza Andrzej Radziejwicz-Winnicki — „jakimi w tym zakresie dysponowała pedagogika społeczna w Polsce okazały się nie tyle skromne (bo przecież w przeszłości interesujące i adekwatne do ówczesnych realiów), ile przestarzałe, w obliczu intensywnie przebiegającej zmiany społecznej”, odzwierciedlały one realia i rzeczywistość lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych ubiegłego wieku, a w wielu kwestiach nawet oblicza epoki wcześniejszej. Można zatem postawić pytanie, czym różnią się od siebie oba nowe — wymienione wyżej — opracowania? Wydaje się, że łączy je tylko jedno — cel przygotowania podręcznika z zakresu pedagogiki społecznej, który w przyjętej perspektywie analitycznej miałby przewyżżyć wszelkie dotychczasowe braki i ograniczenia. Poza tym struktura i zawartość treści obu opracowań są całkowicie odmienne. W podręczniku Ewy Marynowicz-Hetki najważniejszym zagadnieniem, poruszonym bardzo wnikliwie, staje się empirycznohisto-

ryczny kontekst problemowo-dyscyplinarny — dotyczący wielowątkowej debaty nad statusem pedagogiki społecznej rozwijającej się przede wszystkim w Polsce jako dyscyplina akademicka, ale również jako określona orientacja działania; w podręczniku Radzewicza-Winnickiego zaś dominuje ustawiczne podkreślanie jedności i wspólnoty całej rodziny nauk społecznych mimo specyficznych punktów widzenia poszczególnych dyscyplin czy subdyscyplin. Autor nie jest w żaden sposób przywiązany do wyznaczania sztywnych, często — jak sam twierdzi — sztucznych i umownych granic między poszczególnymi dziedzinami wiedzy. Stara się jednak wskazać na pewną odmienność interdyscyplinarną i różnice wartościowania (np. perspektywa socjologiczna, psychologiczna). Owo dydaktyczne przesłanie ma ważne konsekwencje — zapoznający się z podręcznikiem student pedagogiki już w początkach kształcenia na poziomie akademickim zostaje wykształcony na obligatoryjną wręcz potrzebę wykorzystywania dorobku innych dyscyplin naukowych, zarówno w trakcie recepcji treści literatury, jak i podczas analiz.

Radzewicz-Winnicki omawia na swój sposób poszczególne zagadnienia, ale równie często cytuje ekspertów z wielu dziedzin, przytaczając ważne hasła encyklopedyczne. Tok wywodu nastawiony jest przede wszystkim na współczesność, jakkolwiek w części pierwszej nawiązuje do wielu dokonań z przeszłości. Kwestią autorskiej decyzji pozostaje odpowiedni dobór proporcji między współczesnymi a przeszłymi teoriami i interpretacjami, które miały miejsce — używając terminologii Radzewicza-Winnickiego — w nieistniejącym już czasie społecznym. Podręcznik w ten sposób staje się — to walor dodatkowy — obszernym przewodnikiem po trudnym labiryncie wybranych zagadnień nauk społecznych, z których dorobku obficie korzysta przecież pedagogika społeczna. Autor sygnalizuje i omawia wiele ważnych procesów społecznych (np. urbanizacja, globalizacja, modernizacja, rustyfikacja) oraz abstrakcyjnych pojęć (np. czas społeczny, przestrzeń społeczna, suburbia, trauma, politrauma, nierówności społeczne, upośledzenie, nowoczesność, ponowoczesność, kapitał społeczny, marginalizacja,

ekskluzyja, społeczeństwo obywatelskie, rehabilitacja społeczna), które dotychczas nie znalazły w literaturze z zakresu pedagogiki społecznej należnego im — jego zdaniem — miejsca.

Autor podręcznika, co wyraźnie trzeba zaakcentować, nie preferuje wybranych paradygmatów uprawiania badań czy refleksji naukowej. Znajdują w nim odbicie różne nurty teoretyczne. Jest pomyślany jako kompendium zagadnień aktualnych i podejmowanych obecnie przez współczesną pedagogikę społeczną, co ma służyć między innymi przejściu — jak sugeruje tytuł części czwartej — „od ideologii ku rehabilitacji społecznej i wyzwaniu aktywności człowieka” (s. 363). Tak dobrane treści stają się przydatne tym wszystkim, którzy pragną się stać „kreatorami sztuki wspomaganie przekształceń w obszarze tożsamości jednostki, opuszczającej społeczeństwo tradycyjne i uczestniczącej w strukturach współczesnego nowoczesnego społeczeństwa obywatelskiego”.

Na uwagę zasługuje nie tylko logika i zwarłość wywodu, konsekwencja w doborze i wyjaśnianiu (systematyzacji) wielu problemów i zależności poruszanych w pracy, ale przede wszystkim sam język autora i uniwersalność tekstu. Moje opinie dotyczą narracji, którą on tworzy, a także cytatów, które często przytacza (wyróżnionych, nawiasem mówiąc, mniejszym rozmiarem czcionki). W podręczniku podejmuje się wiele zagadnień trudnych, omawia się pojęcia abstrakcyjne, z którymi czytelnik często spotyka się po raz pierwszy, a twórca tej książki (o szczególnym charakterze informacyjno-podręcznikowym) — podobnie jak to się dzieje w literaturze pięknej czy zaangażowanej literaturze eseistycznej — „przygląda się” konkretnym osobom i całym grupom społecznym, wsłuchując się w ich głos, a często tylko bełkot rozpaczy, cierpienia, ale i drobnych, spontanicznych radości. Prowokuje czytelników (z pozoru podejmując problemy *stricto* naukowe i abstrakcyjne) do współodczuwania ich losu w dobie trudnych przemian i przekształceń. Język narracji jest nietypowym — podobnie jak w utworze literackim — tworem kreującym narzędzie badania i analizy współczesności, jest żywy i zrozumiały. Podobnie jak cały podręcznik uczy i pobudza ku formułowaniu ogólniejszej refleksji. Sprzyja ta-

kiemu odczuciu przyjęta struktura podziału treści.

Andrzej Radziewicz-Winnicki występuje zatem w podwójnej roli człowieka nauki-eksperta, a jednocześnie wytrawnego eseisty, dostrzegającego literacką nośność wielu ważnych problemów nauki i współczesnego świata. Jest intelektualistą i badaczem, zręcznym obserwatorem, którego charakterystyki danego okresu lub poszczególnych osób (np. na uwagę zasługuje uchwycenie charakterystycznych cech pisarstwa naukowego kilku współczesnych postaci w pedagogice, zawarty w rozdziale piątym) przybliżają go do roli propagatora i kreatora wydarzeń i doświadczeń estetycznych.

W siedemnastu rozdziałach zostały uwzględnione główne idee filozoficzne, rozwój praktycznych problemów w sferze opieki i pomocy społecznej od starożytnej Grecji począwszy, a na współczesnych zróżnicowanych interdyscyplinarnie zagadnieniach kończąc.

W podręczniku Ewy Marynowicz-Hetki mamy do czynienia z wykładem autorskim połączonym z prezentacją rezultatów pracy zespołowej. Wiele podrozdziałów bowiem zostało przygotowanych przez grono współpracowników autorki. W podręczniku Andrzeja Radziewicza-Winnickiego przedstawione wybory są indywidualnym dziełem tylko jednego autora, ale przewija się w nim stale postulat i duch współpracy naukowej reprezentantów wszystkich nauk społecznych, zarówno teoretyków, jak i praktyków.

Głównym celem, jaki postawił sobie Andrzej Radziewicz-Winnicki, było zasygnalizowanie ważnych informacji, które stanowią niezbędne *vademezum* wiedzy ogólnej pedagoga o współczesnym świecie, nauczenie specyficznego języka kilku dyscyplin nauk społecznych, naukowego języka pedagogiki społecznej, tak aby za jego pomocą adepci tej dziedziny potrafili nazywać i artykułować określone problemy czy zagadnienia, z którymi mają powszechnie do czynienia w otaczającej rzeczywistości.

We „Wprowadzeniu”, w którym omówiono cel i koncepcje pracy, wyraźnie zaakcentowano założenia leżące u podstaw prezentowanych treści (*de facto* autorskich ich wykładów).

Część pierwsza została opatrzona tytułem „Pedagogika społeczna w strukturze pedagogiki jako dyscypliny naukowej oraz jako wyodrębniająca się praktyka zawodowa w sferze opieki i pomocy społecznej”. Omówione tu zostały historyczne warunki narodzin i instytucjonalizacji pedagogiki społecznej jako dyscypliny naukowej. Wizję osiągniętej stopniowo naukowości w tożsamości pedagogiki społecznej w XIX i XX wieku przedstawiono poprzez omówienie działalności reprezentantów tej dyscypliny, wybranych szkół naukowych, a także analizy treści ponad 400 prac, które pojawiły się w Polsce drukiem w latach 1989–2007.

Część druga „Przeobrażenia społeczne. Procesy, pojęcia, zjawiska oraz problemy towarzyszące zmianie społecznej” zawiera wiedzę zasadniczą dla zrozumienia ogółu przekształceń, jakie wprowadziły masowe zjawiska urbanizacji oraz globalizacji czy modernizacji. Omówiona została metafora globalnej wioski, która — historycznie rzecz ujmując — zrodziła się znacznie wcześniej. Sygnalizowane w tej części kwestie to procesy uniwersalizacji, które stawały się warunkiem niezbędnym, co nie znaczy wystarczającym następujących po sobie przemian.

W kolejnych rozdziałach tej części omówiono zagadnienia politrauma społecznej i znaczących procesów wiążących się z nierównościami społecznymi (ubóstwo, marginalizacja, demoralizacja itp.), wywołujących dezintegrację lokalnych środowisk wychowawczych, a także koncepcje kryzysu nowoczesności.

Część trzecia o tytule „Wybrane zagadnienia z metodologii i metodyki badań w naukach społecznych użyteczne badaczom doby transformacji” tylko w nieznacznej mierze nawiązuje do tradycyjnego wykładu z zakresu metod badawczych i metodologii badań, integrując wyniki badań różnych nauk o wychowaniu.

Część czwarta i ostatnia zarazem jest szczególnie obszerna i wręcz kluczowa. Nosi oryginalny (i popularyzatorsko-propagandowy), a zarazem nośny tytuł „Od ideologii ku rehabilitacji społecznej i wyzwaniu aktywności człowieka. Problemy i interakcje wpływające na pomyślne uczestnictwo we współczesnych organizacjach społecznych”. Autor przedstawia tu ogólne ramy funkcjonowania społeczeństwa oby-

watelskiego we współczesnym państwie demokratycznym, podejmuje liczne problemy formowania demokracji uczestniczącej w okresie dynamicznych przemian społecznych, omawia zagadnienia aktywności i aktywizacji jednostek i grup społecznych. Prowadzi również rozważania *stricto* teoretyczne, dotyczące wzajemnych uwarunkowań adaptacji, socjalizacji, integracji, identyfikacji i wychowania. Ta wiedza, dotycząca między innymi środowiskowej współpracy poszczególnych kręgów społecznych, wzbogacona o dyrektywy socjotechniczne (zob. rozdz. 15, s. 462–469) stać się może szczególnie przydatna w aktywnej działalności współczesnego pedagoga.

O wartości dydaktycznej publikacji decydują także takie formy zawarte w strukturze treści podręcznika, jak wykazy pojęć kluczowych czy literatury podstawowej oraz dodatkowej dołączone na końcu każdego rozdziału.

Na końcu podręcznika umieszczono też bibliografię cytowanych prac (bardzo obszerną, rzetelnie przygotowaną i zawierającą ponad 1000 przywoływanych przez autora nazwisk) oraz indeks nazwisk i indeks pojęć, które z reguły stanowią integralną część opracowań podręcznikowych.

Struktura omawianej publikacji stanowi o tym, iż jest ona zwarta i spójna, a jednocześnie wielowątkowa. Liczne komentarze autora, tak potrzebne i trafnie dobrane, naprowadzają czytelnika na drogę określonego wyboru o cha-

rakterze interaktywnym. Twórca tomu przedstawia studentom wiedzę o określonym zakresie tematycznym. Ukazuje przy tym ograniczenia metodologiczne, ale również nowe perspektywy poznawcze, zarysowuje możliwość ich wykorzystania dzięki sięganiu do różnych dyscyplin nauk społecznych. W żadnym przypadku nie zamierza wywierać presji na poglądy czytelnika, gdyż — jak pisze we „Wprowadzeniu” — daleki jest od myśli, że próba, którą zrealizował, jest jedyną i ostateczną. Zachęca więc spore grono reprezentantów polskiej pedagogiki społecznej do kształtowania nowych perspektyw i ujęć informacyjno-podręcznikowych wielu problemów i zagadnień z pozoru tylko od dawna już nam znanych.

Podręcznik ma autorski i indywidualistyczny charakter. Jestem przekonana, iż przyczyni się do dalszej pomyślniej instytucjonalizacji i stabilizacji pedagogiki społecznej w Polsce i w krajach ościennych. Jego lektura może integrować intelektualistów — reprezentantów nauk społecznych — ku poczuciu wspólnoty i odgrywania szczególnej roli społecznej w tworzącym się i stale ewaluującym społeczeństwie obywatelskim. Studenci zaś zyskują wartościowy, aktualny i atrakcyjny podręcznik, w którym nowe fakty, nowe ustalenia teoretyczne, a także wyposażenie metodologiczne dedykowane badaczom doby transformacji stają się organicznym elementem nowego ładu społecznego postindustrialnej rzeczywistości.